Kungsträdgården i vår tid

Arkitekt Torsten Westman, som på stadsplanekontoret handlägger frågor rörande Nedre Norrmalms-regleringen, ger här det historiska perspektivet på Kungsträdgården och visar mot denna bakgrund hur den bör se ut i vår tid.

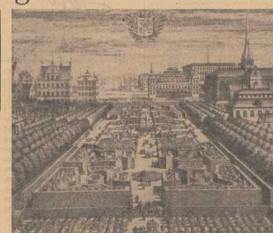

Kungsträdgården mot Strömmen år 1700.

KUNGSTRÄDGÅRDEN hör till de vitala delar av Stockholm där åtgärder, eller brist på åtgärder, med täta mellanrum kommer sinnena att svalla, tidningarspalterna att svämma över och kända män att uttala sin åsikt om trädgårdens roll i Stockholmslivet. Den har också under hela sin historia haft ett starkt grepp om stockholmaren, även om utformningen och användningen skiftat sedan Gustav Vasa där odlade kålrötter och andra nyttiga köksväxter. Sin omformning till kunglig lustgård undergick den på Erik XIV:s initiativ och nådde efter växlande öden sin praktfulla höjdpunkt med Karl XI:s hjälp, som lät Härleman och Tessin d. y. forma en rik barockpark med lindalléer, tuktade häckkvarter, sirliga mönsterplanteringar och en mäktig mittfontän. Detta utseende behöll den i stort sett under frihetstiden, då den också fick karaktär av offentlig promenadplats från att tidigare ha varit förbehållen hovet och aristokratin. Offentliga fester, baler och musikaliska evenemang ägde regelbundet rum mot slutet av 1700-talet i den orangeribyggnad som avslutade parken mot Hamngatan, och den blev även i övrigt centrum för ett rikt folkliv på Nedre Norrmalm. Detta var parkens enbetsägande och glansfullaste period; 1800-talet kom med hårda ingrepp, som suddade bort glansen: orangeribyggnaden blev vapenarsenal och brunnssalong innan den revs och ersattes med de trid vi ännu har, mot Hamngatan, barockanläggningen raserades, och kvar blev ett öde sandhav kring en tyrappastil stuty av Karl XIII. Det är denna sandöken vi ännu har kvar, även om den så småningom lättades upp med något gräs. 1830 rensades tomten söder om Arsenalsgatan och fick senare en trädplantering som förde ned parken till sitt nuvarande sammanhang med Strömmen. I sin helhet användes parken för 1866 års industriutställning, och även efter uppsattes Karl XII och Molins fontän.

Det är alltså under en ganska avsevärd tid som parken inte kunnat ge mening åt sitt mäktiga namn, Kungsträdgården (den har också officiellt omdöpts till Karl XIII:s torg), och de två tävlingar som berört dess omdaning har inte saknat motivering. Den sista är nyligen avgjord, och de lösningar som där sattes främst kommer kanske att påverka den nydaning som alla väntar på. Resultat har tidigare redovisats, och här skall endast beröras några av de huvudprinciper som kom fram i tävlingen.

Parkens allmänna roll i stadsbilden, dess förankring i gatunätet och sammanhang med begynnelsen har uppfattats på väsentligt skilda sätt. Flera av de bästa förslagen arbetar med lösningar som rör sig inom en stram huvudkontur, bestämd av den långsmala formen och det dominerande trädbeståndet. Parken bibehålles då som en fast anläggning med ett starkt egenvärde; den dominerar omgivningen på samma välgörande sätt som Slottet gör på andra sidan Strömmen. Slottet och parken får en karaktärsgemenskap som ger dem båda ökat värde såsom klart begränsade och tydligt dominerande enheter i staden. Andra förslag har funnit parkens utdragna form olämplig och sökt att vidga bredden genom att hugga bort de västra alléerna, så att parkens volym skulle omfatta även den upplösta bebyggelsen fram till Västra Trädgårdsgatan. Den ökade bredden och det större ljusintaget är kanske fördelar, beroende på hur de utnyttjas, men parkens inträng i bebyggelsen på västsidan innebär en upplösning av parkens form och ett försvagande av dess egenvärde och samspel med Slottet. Kungsträdgården skall nog kvarstå som det starka och hårt härskande ingrepp den alltid varit i Nedre Norrmalms bebyggelse. Däri ligger dess största värde.

Parkens detaljutformning, även i de bästa förslagen, visar hur svårt det är att i vår tid löra en monumentaluppgift som i detaljerna skall fylla vissa diffusa allmänna funktioner: vila, rekreation, stimulans. Vad menar vi egentligen med det? Tävlingen uppvisar olika tolkningar och olika försök att med dem som grund utbyta parkytan: dammar, fontäner, solparketter, stenlagda platser, terrasser, mönsterplanteringar, dungar och grönsektor. Förenklen växlar, men sättet att infoga dem är ofta detsamma: en enkel uppradning av intermezzon. Alla besökare skall uppleva samma saker på samma sätt. Från Hamngatans fria sikt mot Slottet och Strömmen, går besökaren till solbänkarna i kanten på den östra trädplanteringen, där han med solen i ögonen sitter och minns denna utsikt, sedan går han till de välgrupperade sittplatserna framför dammen, där han tillsammans med andra ser stänt på en porlande vattenstråle, sedan upplever han en äng, sedan upplever han en plats osv. därför att det är så bestämt. Är det så vi vill ha vår storstadspark; en liten serie gemensamma upplevelser, en friluftsbio med fast program? Eller ville vi hellre se en mångfaldig lösning, där inte allt är så väl tillrättalagt, en generös volym, som besökaren kan få oräknelliga stimulerande intryck av enbart genom att röra sig i den, på det sätt han själv vill, och som låter honom söka den upplevelse han själv behöver just då. Det är svårare att forma den så, men det famna dock tävlande som försökt utbilda en rikare Kungsträdgård, t. ex. genom att inom ett fast system av gångar och platser låta mindre enheter variera med olika huvudmotiv, växter, vatten, sittgrupper, platser osv. Man behöver inte då fixera detaljerna i systemet; de kan varje år växla alltefter erfarenhet och lust och ge parken en levande yta. På ett sådant sätt kan parken få ett stort register, och i ställen för att låta besökaren till vissa fixa intryck kan den bli ett rikt instrument, där varje besökare får spela sin egen melodi.

Under sin glansperiod gav Kungsträdgården sina besökare stimulans och rekreation i en form som då var fullt riktig. Vi har i vår tid inte samma förutsättningar att lyckas om vi bara kan frigöra oss från schematiska förenklingar av typen entydig massupplevelse.' Parken skall vara en arkitekturpark med stränga former i ett fatthart system, som inom sig skall rymma rika möjligheter till skilda upplevelser.

TORSTEN WESTMAN.

Lord Simons memoarer

I FÖRLAGSREKLAMEN omtalas lord *John Simons* nyss utgivna minnesanteckningar (*Retrospect*, Hutchinson, 25 shilling) som "ett av vår tids märkligaste politiska memoverk". Det är samt att Simons karriär är en av de mest lysande i nyare brittisk politik. Son av en fattig frikyrkopastor fick Simon genom stipendier möjlighet att studera vid en fin privatskola och vid ett av Oxfords tyktbara "colleges" (All Souls): han blev en av Västra alléerna, så att parkens volym skulle omfatta även den upplösta bebyggelsen fram till Västra Trädgårdsgatan. Den ökade bredden och det större ljusintaget är kanske fördelar, beroende på hur de utnyttjas, men parkens inträng i bebyggelsen på västsidan innebär en upplösning av parkens form och ett försvagande av dess egenvärde och samspel med Slottet. Kungsträdgården skall nog kvarstå som det starka och hårt härskande ingrepp den alltid varit i Nedre Norrmalms bebyggelse. Däri ligger dess största värde.

LORD SIMON.
Teckning av Edward Halliday 1948.

senare medlem av kabinettet, först som generaladvokat och sedan som inrikesminister; efter en schism, som ställde honom utanför aktiv politik 1918—1922, inträdde han ånyo i parlamentet, blev ledare av den tullvänliga riktningen inom liberalismen (det nationella liberala partiet) och såsom sådan i tur och ordning utrikesminister, inrikesminister, finansminister och lordkansler 1931—1945. Han har nitton år haft plats i regeringen och har tjänstgjort under fem premiärministrar; till hans talrika andra uppdrag hör främst ordförandeskapet i den stora indiska reformkommittén 1927—1930.

Dock, i de många politiska memoarer där Simon skymtar, får man visserligen intrycket av en sympatisk, utomordentligt begåvad och duglig man, men också av en viss färglöshet och konventionalism. Och detta intryck förstärks vid läsningen av hans egna memoarer. Simon framstår som en stor gentleman. Han skriver med välvilja en alla, är lika litet benägen för skryt som för den ödmjukhet som är ett förstucket skryt, berättar med en jurists klarhet och med en god människas känslighet. Han har inte, det framgår av hans berättelse lika väl som av andras skildringar, varit någon hänsynslös karriärist; det bästa beviset härför är att han år 1916 utträdde ur kabinettet hellre än att gå med på värnpliktslagen och att han sedan som frivillig deltog i kriget. Det opersonliga, perfekt anpassade bär likväl det mest markanta karaktärsdraget. Knappast ett ord av kritik och allmän reflexion. Liksom i många anglosaxiska biografier och memoarer möter man en stor intelligens, som i sin hållning till livet tycks vara totalt fri från varje högre nyfikenhet eller problematik. Han älskar latin och grekiska, privatskolor — som sitter pil på ungdomen — kricket och fotboll, mor, far, hustru och barn, England och imperiet; etter döden vill han bränna i sin drikt som medlem av All Souls, av tilligivenhet för Oxford. Inför så utmärkta, duktiga, lyckliga och enkla människor förstår man Englands storhet, men känner också en viss försiktighet.

Till de få intressanta och mera energiskt skrivna avsnitten i denna bok hör förvisset för allt det som kommit att sammanfattas i orden München och eftergiftspolitik. Simon var ett riktmedel under nazismens första år och finansminister — andre man efter Neville Chamberlain — under åren närmast före världskriget. Hans försvar för München är inte originellt, men det utformas med kraft och klarhet. England var oförberett för krig; även om under det år som återstod till den stora uppgörelsen Tyskland vann proportionsvis mer i styrka än sina motståndare, lyckades England dock göra det nödvändiga för att stå emot blixtkriget och vinna tid för motangreppet. Genom att Chamberlain gjorde det yttersta för att bevara freden hlev kriget, då det likväl inte kunde undgås, uppenbart rättfärdigt och därmed den enade nationens sak. Simon kritiserar med skärpa arbetarpartiets hållning; här fördömde man nazism och fascism, men gick åv efter åv emot all upprustning, med argumentet att fred inte kunde nås genom förberedelse till krig.

Utan tvivel ligger det mycket i detta resonemang. Var och en som följt det engelska arbetarpartiets propagandа under åren före kriget vet hur falska detta partis anspråk är på att ha visat klokhet och förutseende; angreppen mot de nationalistiska diktaturerna i förening med angreppen mot den "krigbetsande", dvs. upprustande regeringen var motsigande och vettlösa. Men på en väsentlig punkt har Simon likväl fel. Inom den brittiska konservativismen hade man, i stort sett, inte klart för sig vad Hitlerregimens innebar, man trodde på möjligheten av en fredlig uppgörelse med förbrytarna — att detta var fallet med Chamberlain vidgår i själva verket mera parentetiskt Simon i sina memoarer. Den situation som föreligg i England under dessa år har i större eller mindre grad motsvarigheter inom andra demokratier och är ett gott bevis på förlegade idéers effektivitet: de radikala insåg faran, men ville inte dra konsekvenserna i fråga om rustning och sammanhållning, de konservativa krävde ett stärkt försvar, men kände ofta en hemlig sympati för de nationella diktaturerna och räknade med en avspänning eller rent av ett närmande.

I slutkapitlen söker Simon karaktärisera de premiärministrar som varit hans chefer. Han är älskvärd mot alla — att Mac Donald var den svagaste kan man läsa mellan raderna. Glimtar ges av Asquiths fulländade klarhet och något torra rättfärdighet — en svensk måste i det sammanhanget tänka på Nils Edén —, av Baldwins vardagliga klokhet utan teorier och kruxiduller, av Chamberlains systematik, affärsmässighet och begränsning. Inför Churchills gestalt vitalitet blir Simon beundrande, men föga artikulerad. Det är en överlägsen adjutant, men inte en politisk ledare som förr penman.

HERBERT TINGSTEN

Förhandlet för Kristet samhällsliv håller sommarmöte den 8—12 augusti vid Södra Vätterbygdens folkhögskola i Jönköping. Föredrag hålls av rektor A. Eng-Olofsson, dr Alf Ahlberg, lektor Sigfrid Estborn och förlagschefen Herman Stolpe. Ungdomsvårdskommittens betänkande och svenska arbetarrörelsens kulturprogram behandlas i övrigt av prosten Sten. Thysell, direktrutföreståndare Manne Zettergren, fru Ester Lutteman, fröken Jeanna Oterdahl och professorn Torgny Segerstedt.

Gruppen kring 09

NÄR MAN RINGER till 09 och hör en röst svara "varifrån — till vem?" ser man kanske framför sig en komplicerad tavla med knappar och pluggar och röda lampor och en vänlig telefonist som ensam syslar med grejorna på tavlan. Hennes yrke är just ett av dem man tänker sig som en kontrast till grupparbetet, arbetslaget, team-work.

Det är rimligt att man blir intresserad när det på bokmarknaden uppenbarar sig ett verk med den moderna socialpsykologiska titeln *Group Leadership, A Field Experiment* (*Gunnar Westerlund*, Nordisk Rotogravyr, 16:—), som handlar om ett s. k. grupp-dynamiskt experiment utfört vid Stockholms Telefonbolag. Ledningen tog initiativet till undersökningen på grund av bristande effektivitet i det rådande arbetssättet. Man hade funnit att Telefonbolagets personal både en betydligt större frånvarofrekvens och större "rörlighet på arbetsmarknaden" än vad som var rimligt, både vid jämförelse med ett stort försäkringsbolag och med en kvinnlig industri. Man hade också en känsla av att kontrollen av telefonisternas arbete var ineffektiv och att det fanns vissa spänningsmoment på arbetsplatsen. Vad bolaget syftade till var dock inte en trivselundersökning, utan ett renodlat rationaliseringsförsök.

Experimentet rörde endast ett fåtal av de arbetsgrupper som telefonisterna är indelade i, och man skulle få en grupledare som bara hade ansvaret för sin lilla grupp, som kontrollör av deras tempo och kundservice, som instruktör och som hjälpreda i sitt akuta kinkiga situationer etc. Den tidigare arbetsformen med kontrollörer och överkontrollörer för många olika grupper ansågs bl. a. ha nackdelarna att vara mera slumpmässig, tungrodd och starkt opersonlig. Majoriteten av telefonisterna hyste trots detta från början en uttalad skepsis mot tanken att ståndigt ha en grupledare inpå sig och fruktade att få "barnjungfru".

Under dessa på sätt och vis egynasamma betingelser genomfördes ett socialpsykologiskt och administrativt experiment, som i metodiskt avseende kan sägas ha varit mönstergillt. Det visade sig bl. a. att en experimentgrupp arbetade något mer än en vanlig grupp, att kontrollen blev mera effektiv och att grupledarna hann ge mera instruktion och hjälpa telefonisterna bättre än en utomstående kontrollör. Förvånansvärt nog hade telefonisterna trots detta inte känt en större arbetspress och inte irriterats av den ökade kontrollen. Det verkade också som om det nya systemet skulle ge lägre frånvarofrekvens genom att gruppsolidariteten och sannolikt också trivseln ökade.

Men boken har intresse långt utanför telefonstationens väggar, eftersom valet mellan specialiserade kontrollinstanser och att arbeta mångsysslande gruppledare för närvarande är aktuellt inom många olika verksamhetsgrenar. "Group Leadership" är också ett prov på en radikalt genomförd experimentmetod på en normal arbetsplats och har därför utan tvivel en viktig uppgift att fylla

ABORT?

Förra året nyfödden 6.238 människobarn på lagtig väg. I år sannolikt fler! Har inte alla lika rätt att födas och leva i ett demokratiskt land? Kan inte socialnämndsfunktionärerna som abort oftast beror på — bedöma med saklig åtgärder? I hallå siffror och nakna fakta ger Se besked om abortproblemet.

Jag lämnade Filadelfia

för att bli en bättre människa, för att ej bli lidelsefull och trångsynt, lärer oss Björn Fernell förstå i sin bekännelse i veckans nr av

Se

— nytt laddat nummer!

Ny ögonsjukdom hotar för tidigt födda barn

En sannolikt helt ny ögonsjukdom, som är en av de allvarligaste som kan drabba för tidigt födda barn, beskrivs i Svenska läkartidningen av leg. läkaren Ingemar Bjelkhagen, Stockholm. Det mest karaktäristiska för sjukdomen är att i båda ögonen bakom linsen utvecklas en membran som medför starkt nedsatt syn eller blindhet. Ofta blir barnen själsligt defekta. I Sverige har konstaterats 39 fall sedan 1945.

De första teckenen på sjukdomen uppträder strax efter födelsen eller

Ingemar Bjelkhagen.

också under fjärde levnadsveckan eller senare. Förändringarna är alltid dubbelsidiga, ehuru ofta inte lika framträdande på båda sidor. Ljusskygghet är ett karaktäristiskt symtom. Det första skedet, den aktiva fasen, är vanligen slutstadiet inom de första fyra månaderna. Orsaken till sjukdomen är okänd. God effekt har senare tiden nätts med ACTH. All annan behandling som använts är utan värde, utom kirurgisk och symtomatisk vid vissa komplikationer. Det finns många tecken som tyder på infektion närmast av viruskaraktär som sjukdomsorsak.

Vid alla småsår

Septinal

SÅRBALSAM

med den skyddande hinnan

Sverige villigt granska Kojelägret

Utrikesdepartementet meddelar att någon officiell framställning från FN om svensk medverkan i en kommitté för undersökning av förhållandena i fånglägret på ön Koje inte ingått till svenska regeringen.

Vad som förekommit är en underhandsförfrågan från Förenta staterna. På svensk sida har man i princip ställt sig välvilling till ett deltagande i en sådan kommité med den av Förenta staterna förutsatta sammansättningen, UD har inte fått några officiella meddelanden om hur de olika länderna ställt sig.

Byggnadstillstånd har av arbetsmarknadsstyrelsen beviljats Olsson och Rosenlunds AB för uppförande av två provhus av barackstyp att provisoriskt upptällas på stadsägorna 16 och 17 i Beärnkyrka.

Varning till flyget: jonosfärisk storm

Observatoriet i Saltsjöbaden utfärdade på fredagen en varning för jonosfärisk storm till följd av att den nyss konstaterade solfläcken utvecklat sig under senaste dygnet och tillika konstaterats vara synnerligen aktiv.

Stor risk för störningar i radiotrafiken föreligger de närmaste dagarna. Man behöver likväl inte bevara en oavbruten störning under den tid fläcken befinner sig vid solskivans, en eller några kraftigare verkningar är att räkna med. Efter omslag av "fjuran över", och när fläcken efter en 28 dagars-period återkommer, är den för gammal för att kunna ställa till trassel. Varningen har i första hand adresserats till telegrafverket och radiotrafiken för flyg och järnväg.

— Några störningar har vi ännu inte känt, rapporterar telegrafverkets radiobyrå, men vi är beredda. Svårigheterna gäller främst kortvågstrafiken, bl. a. med Amerika. Problemen i samband därmed kan vi emellertid lösa genom att ända över en "mellanlandstation" som ligger synnerligen bra till i förhållande till sistnämnda än vi för närvarande gör. För långväg är det därmot ingen större risk.

"Sunbeam" mot Aberdeen

Skotskeppet "Sunbeam" befann sig på fredagsförmiddagen i norra Nordsjön mitt emellan Norge och Skottland. Allt var väl ombord, fastän några av de cirka 30 pojkarna var sjösjuka, berättade befälhavaren, kapten Sam Svensson. Pojkarna arbetar med målning och skrapning och trivs utmärkt. På måndag eller tisdag beräknas fartyget komma till Aberdeen, och efter fyra dagars uppehåll där fortsätter man till Amsterdam. Hemfärden går via Danmark.

Tod Kalkilora

En BIA tandkräm som dessutom bekämpar JODD

Två lyckliga Olympiaungdomar, som just utbrutit sina lyckor på NK — simmarflicken Inggerd Fredin och 100-meterslöparen Hasse Ring.

Välklädd svensk Olympiatrupp

Alla damer och herrar i blå gabardin — prima

SAXYLLE

NK har fått det hedersamma uppdraget att helt utrusta även sommartruppen till Olympiaden. Det allmänna omdömet är att det är en synnerligen välklädd trupp, som reser till Helsingfors.

Som "representationsuniform" bär såväl damerna som herrarna en stilfull drikt resp. kostym i blå gabardin med Olympiamärket på bröstet. *Och Gabardinen bär Saxylle-märket*

Saxylle, en garanti för god svensk vara. I ett av NK:s skyltfönster vid stora entrén kan Ni se Olympiatruppens hela utrustning. Observera vilken stil det är på Saxylle-uniformerna!

Ytterligare annons.

Lyft på hatten, se på den och kostymen, de kanske behöva en uppfrischning. Ring Saltsjöbadsnätvitten 19 02 80 eller lämna i närmaste affär.

CITROËN

2 modeller — 3 prisligen. Valfri färg. Snabb leverans.

CENTRALGARAGET

Utställn. Vanadisv. 2—4. T. 340440

Äntligen i Sverige – tvålen med KLOROFYLL och bakteriehämmande egenskaper

Prova "Daggstänk" och Ni kommer att känna Er så ljuvligt frisk och ren som naturen själv en daggfrisk vårmorgon. All transpirationsdoft försvinner för naturens egna underbara reningsmedel — klorofyll.

75 öre

Daggstänk

"Daggstänk" avlägsnar alla besvärande dofter. Fullkomlig renhet med

Daggstänk

TILLVERKARE: MOHAB-FABRIKERNA A MALMÖ

Nu Nordiska Kompaniet

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.